

HOGYA GYÖRGY

A csapda

*A csapda lényege,
hogy olyan helyzetet teremtsenek,
amiből a „vad” nem menekülhet,
nem úszhatja meg szárazon,
erkölcsileg semmiképp...
be kell sárosni a delikvenst,
lehetetlenné kell tenni,
hogy deaktiválják
a célcsoportban való
tevékenységet...*

I.

Y. atya temetésén a haranglábon kíváncsiskodó fehér galambot bámultam a tolószékemből. Ő meg a hatalmas tömeget szemrevételezte félrehajtott fejjel, ahogy azt a galambok, a tyúkok és olykor a válaszra váró, feleltető, undok tanárok szokták.

A temetésen sok hívő jelent meg, de azt a két alakot, akik Y. atya haláláért feleltek, nem láttam.

Y. atya halálának konkrét okát senki sem tudja. Az orvos „biológiai halált” (az élő szervezet működésének visszafordíthatatlan, végleges leállítását) állapított meg, ami egy nyolcvannégy éves öregembernél nem meglepő.

Az esettel kapcsolatos meglepetéssel én magam, pontosabban az én történetem szolgálhat. Mondom ezt annak ellenére, hogy az utólagos értelmezések mindig is kívánnivalót hagynak maguk után.

Y. atya a húszas években került a falunkba. Pontos évre nem emlékszem. A falubeliek elmondása alapján 1920-ban még Kassán tevékenykedett, és ő is egyike volt azon százhatvanöt papnak és szerzetesnek, akik kiálltak Fischer-Colbrie püspök mellett, és 1924-ben, amikor a hatalmas árvíz elvitte az egész falut, a költöztetésnél már ő is itt segített.

Jómagam csak 1947-ben találkoztam vele először, eleinte csak a balesetemről és annak következményeiről beszélgettünk, később, mikor kiderült, hogy tudok sakkozni, rendszeresen találkoztunk.

Bár meglepőnek tűnhet, Y. atya lelkes csodálója volt a tudománynak. Meggyőződéssel vallotta, hogy mondjon bármi újat a tudomány, fedezzenek fel a tudósok bármilyen új jelenséget, számára mindez csak Isten létét bizonyítja. Nem akartam elhinni, de ennek a kis, Isten háta mögötti plébániának a könyves szekrényeiben a Katholikus Szemle, a Magyar Kultúra, a Religio és a Vigília mellett tudományos könyvek, folyóiratok sorakoztak. A Budapestről hozatott folyóirataiban Wolfgang Pauli (Pauli-elv, 1925), F.C Leonard (Kuiper-öv, 1930) és Fritz Zwicky (Szupernóva, 1934) elméleteiről szóló írások éppúgy megtalálhatók voltak, mint mondjuk, Darwin levelei és Nietzsche egyházat bíráló írásai. Ezekben a húszas-harmincas években még nem ismertem őt, de a későbbiekben már személyesen is soron követhettem a sorsát.

Izgultam érte 1947-ben, amikor – magyarsága miatt – börtönbe vetették, és izgultam 1950. április 13-án, a barbár éjszaka során is, amikor az egyházakat erőszakosan felszámolták, és a szerzeteseket néhány óra leforgása alatt gyűjtőtáborokba hurcolták. Mindezeket szerencsésen túlélte és 1953-ban már izgatottan hánytukvetettük meg Stanley Millernek a Chicagói Egyetemen végzett „lombikos” kísérletét. (Fogott két lombikot, az egyikben kis víz volt, a másikban egy gázkeverék, metánból, ammóniából és hidrogén-szulfidból. A kettőt összekötötte, egy-egy szikrát adott hozzá, mintha villámlana. Néhány nap múlva a vizet tartalmazó lombik sárgászöldre változott, mert kialakultak benne az aminosavak, zsírsavak, cukrok s már szerves vegyületek.)

Emlékszem, Y. atya fejét ingatva szelíden mosolygott a Nobel-díjas Harold Urey kijelentésén, miszerint: „Ha a Teremtő nem így csinálta, akkor túlbonyolította a dolgot!”

– Nem, valóban nem így csinálta – mondta elégedetten. – Ugyan ki feltételezhet egyáltalán ilyesmit? – kérdezte azzal a hangsúllyal, amely egyértelműen „helyére tette” Harold Ureyt.

A tudományban mindig fontosabb kell, hogy legyen az igaz, mintsem, hogy kinek van igaza – tette hozzá.

„Az ostobaság olykor boszorkányos ügyességgel tudja kisajátítani a tudomány felfedezéseit...”

Y. atyát a tudomány mellett sok más is foglalkoztatta. Folyamatosan csemegézett művészeti folyóiratokban, sőt, nem tudom honnan, de a sakkasztal felé rendelt egy Magritte-reprodukciót, amely az Emberi lét címet viselte. „Az ablak elé állított kép, amely pontosan ugyanazt a tájat ábrázolja, mint ami odakint látható. Így a képen látható fa eltakarja a mögötte lévő igazi fát” – írta róla az alkotója, és ezen gyakran elgondolkoztam. A képen látható fa eltakarja a mögötte lévő igazi

fát. Vajon nem így vagyunk sok mindennel az életben? Az életünket – és ez nagyban a tudomány „majmolásának” az eredménye – általunk értelmesebbnek minősített kérdések irányítják, és természetesen értelmes válaszokat várunk cserébe. Ugyanakkor fogalmunk sincs az igazi életről – amelyet kérdéseinkkel eltakartunk –, hiszen az élet éppoly megfoghatatlan, mint az elemi részecskék közötti erőter. Az élet, mint olyan nem létezik! Miképp anyag sem létezik. Minél alaposabban szeleteljük az elemi részecskéket, annál elérhetetlenebbnek tűnik az anyag, és az élet lényegének megragadása.

Ezek alapján talán érthető és megbocsátható Nietzsche állítása, miszerint számára (nyilván más megközelítésből) az élet csak esztétikai minőségként igazolható.

Ügyes festő ez a Magritte.

Az atya ugyanakkor lelkesen fényképezgetett is. A Budapesten lakó nagybátyjától még régebben kapott egy Colios gépet, és ezzel szinte mindent megörökített. Hatalmas gyűjteménye lett apró kis üveglapocskákra mentett életképekből; falubelieket, tájakat, sőt önmagát is nemegyszer lencsevégre kapta. Nagyon mulatságosnak találtuk, amikor egy olyan képet készített, amelyen önmagával sakkozik a tisztelendő úr. Hát az fergeteges! Kétszer szerepel a képen, egyszer szemben ül a kis sakkasztalnál, egyszer meg félig háttal, de csak annyira, hogy azért felismerhető legyen. Van olyan képe is, amelyiken úgy néz ki, mintha a vízen járna, pedig csak a Pásztor Laciék ladikjában áll, de valahogy, valamilyen módon úgy kispekulálta a tisztelendő úr, hogy a nádasban a ladik nem látszik, a víztükör viszont igen. Ettől olyan mintha lebegne a víz felett. Mókás ember is tudott lenni ez az Y. atya!

A legnagyobb szenvedélyéről azonban még nem beszéltem: megrögzötten gyűjtött minden faluban fellelhető értéket. Énekeket, meséket, mondókákat jegyzett le, képeslapokat, régi bankókat, értesítéseket gyűjtött, s naplóiba feljegyezte a község minden említésre méltó eseményét. Idejének nagy részét a gyermekek nevelésének szentelte, és a világ még feltáratlan titkai iránti őszinte csodálattal mesélt nekik mindenről, amit szerinte fel tudtak dolgozni, meg tudtak érteni. Mikor rákérdeztem, olyasmit válaszolt, hogy a tudásvágyat már gyermekkorban be kell építeni a gyermek többi, élettani jelensége közé. Elég fura kijelentés egy tisztelendőtől, de Y. atya ilyen fura alak volt, s ezzel együtt szerettük. Egyfajta tehetségvizsgálatot is végzett és azonnal figyelmeztette a tanítót, melyik gyermeknek mihez van tehetsége. Ha ének, akkor ének, ha szavalat, akkor szavalóversenyek, és így tovább.

Mint említettem, a huszonnégyes árvíz után községünk áttelepült a folyó lejtős, jobb partjáról a magasabb, bal oldalra és bár jó soká tartott, a hetvenes évek elejére felépült az új templomunk is. A régi községből csak a templom és az Ócskay Antal kassai megyéspüspök által állíttatott kőkereszt maradt meg. Évekig tehát, más megoldás híján a régi templomba jártunk, és a kőkereszt mellett továbbra is

rendszeresen megemlékeztünk a helyhez, pontosabban a kegyhelyhez köthető jelenségről.

Arról a történetről van szó, amely régóta ismert nemcsak a falu lakosai, hanem a környék minden hívő embere körében. Valamikor régen egy fehér galamb szállt le a folyó jobb oldalán az egyik bokorra, ám felriasztotta az ott békésen szunyókáló pásztort, aki első meglepetésében az ostorával feléje suhintott. Másnap a falu népének ugyanazon a helyen megjelent a Szűzanya, arcán az ostorcsapás sebével. Galamb képében akarta megjelölni tiszteletének helyét, de elriasztották. A galamb tehát elrepült és meg sem állt Máriapócsig, ahol aztán a későbbiekben sok csodálatos dolog történt. Hja, bizony, ha az a pásztor „véletlenül” nem zavarja el, lehet, hogy most a mi falunk lenne olyan híres, mint Máriapócs! De nem így történt...

Y. atya erre azt mondta nekem, hogy nem létezhet olyan emberi lény, aki akár a természet jelenségeit, akár Isten cselekedeteit a maguk teljességében felfoghatná. Nos, a mi kegyhelyünkkel is hasonló lehet a helyzet: hinnünk kell abban, hogy Isten tervei hiánytalanul megvalósulnak majd.

– A véletlen nem lehet Isten műve – állította Y. atya. – A véletlen Isten tagadása. Kizárják egymást – jelentette ki ellentmondást nem tűrő hangon, és én gondosan letörültem arcomról a szarkasztikus mosolyomat. Azt a sakkpartit elveszítettem. Ezért sem írom tehát, hogy a két alak véletlenül került a falunkba.

Nem. Egészen bizonyos, hogy nem véletlenül jöttek, csak akkor még nem értetem pontosan Isten szándékát.

II.

A kora nyári idő jó érzéssel töltötte el az embereket. 1974 elején készen állt az új templomunk, és Y. atya a hivatalos átadási engedélyre várt, valamint a templom felszentelésével járó feladatokat intézte nagy buzgalommal. Néhanap azonban időt szakított a huszonegynéhány éve tartó szokásos sakkpartinkra is, és aznap épp egy ilyen nap volt.

Egy autó hajtott a plébánia elé, ő felállt a sakkasztaltól, melyen éppen véres csatát vívtunk, kitekintett az ablakon, kis türelmet kért és kiment, hogy fogadja az érkezőket. Én ott maradtam, és azon törtem a fejem, miként menthetem meg a megmaradt huszáromat.

Aztán én is felálltam és a függöny mögül kipillantva azt láttam, hogy az idegen rendszámú kocsiból két alak száll ki. Egyikük testesebb, magas férfi, a másik alacsonyabb és olyan keret nélküli szemüveget visel, ami tudomásom szerint ugyancsak drága jószág. A magasabb férfi viselkedéséből, vagy nem is tudom mitől, olyan érzésem támadt, hogy a szemüveges a markánsabb. Mintha ő lenne a főnök, bár fogalmam sem volt, melyik hivatalt képviselik. Arra tippeltem, hogy a templom kollaudációjának ügyében jöttek.

A helyiség, amelyben sakkoztunk, és a veranda között feküdt a fogadószoba, amelyben Y. atya a vendégeket helyyel kínálta. Szerény, halk hangját alig hallottam, pedig a szomszéd szobában a nyitott ajtókon keresztül izgatottan és csendben vártam, milyen ügyben keresik az atyát.

A kérdésre, hogy a templom felszentelésének ügyében jöttek-e, egy öblösebb, férfias hang válaszolta, hogy igen, ahogy vesszük. Ő lehetett a magasabb férfi.

Csakhogya előtte tisztázni szeretnének valamit. Ugyan mit, kérdezte értetlenül az atya.

Ismeri ön E. pátert, tört elő váratlanul a kérdés, mintha valamiféle gyanúsítgatás, valami eltussolni való ügy kerülne itt terítékre.

Igen, természetesen, hangzott a szelíd válasz, még a harmincas években itt szolgált a szomszéd községben.

Miután én csak 1947 után kerültem a községbe, erről a bizonyos E. páterről is csak Y. atya elbeszéléseiből hallottam. Érdekes figura volt. Az amerikai Pennsylvaniából költözött Rómába, ott végezte el a Pápai Gregorián Egyetemet, ott szentelték pappá, majd nem tudni mi módon, a szomszédos kolostorba került, s pár évig itt tevékenykedett. 1935-ben azonban kiment Ukrajnába, s egy időre nyoma veszett. Y. atya különböző egyházi ismerősei révén próbált nyomára bukkanni, meglehetősen kiterjedt levelezést végzett ez ügyben, de E. páterről csak annyit sikerült megtudnia, hogy eleinte Barbowo községben tevékenykedett, később kényszermunkára számúzták Szibériába.

A két férfit tehát E. páter érdekelte.

Számomra ettől a pillanattól kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy a két „hivatalnok” nem hivatalnok. Az érvelésük azt is elárulta, mifélek. Ezek a titkosok abban a hitben éltek, hogy ha az emberben azt az érzést keltik, hogy „tudnak valamit”, akkor az ember már attól tart, „mindent” tudnak róla. Pedig dehogyis.

Most, a templomszentelésünk évében, 1974-ben már minden értelmes ember számára nyilvánvalóvá vált, hogy az egész rendszer tulajdonképpen nem is az egyszerű emberek öntudatoságáról szól, sokkal inkább az uralmon lévő kommunisták erkölcséről. Valamiféle igazságosság látszatát keltve olyan egyenlősdi-rendszert hoztak létre, amely-

ben mindenképpen az ő akaratuk érvényesült, és ez volt benne az aljas. Az egyházakat természetesen zsigerből utálták, s az engedékenység és tiltás változó szakaszai között egyre intenzívebben próbáltak beavatkozni az egyház belső ügyeibe. Igen, olykor megengedték egy-egy új templom építését, de mint egyre nyilvánvalóbbá vált, a községünk esetében is, ára lesz az engedélynek. Ezt már a csontjaimban éreztem.

És azóta milyen kapcsolatban van E. páterrel, hangzott a célirányos kérdés.

Mindenki tudta, Y. atya, a titkosok, sőt még én is, hogy itt nem lehet semmiféle kapcsolatról beszélni, de a jó csapda lényege, hogy kivédhetetlen.

Láthatja, mindent tudunk magáról, birtokunkban vannak a levelei, folytatta a háló szövését vagy inkább a fojtogatást a hang tulajdonosa.

Egész idő alatt csak az egyik beszélt. Mindig csak ugyanaz. A másik meg sem szólalt.

Én csak szerettem volna megtudni, mi történt a rendtársammal.

Egészen biztos, hogy csak ennyit akart tudni, hangzott a gúnyos kérdés, s ebben benne volt – ezt előre éreztem, nemhiába sakkozom évek óta – egy komoly, előre megfontolt vád magja: kémkedés.

Elképzeltem, hogy a fejét kajánul félrebillentve tartja, ahogy a galambok, a tyúk-
kok és a feleltető tanárok szokták. Éreztem, hogy E. páter ügye és a templom-
szentelés összefügg, és ez egykettőre ki is fog derülni...

Y. atya is sakkozott. Ő is érezte a szorítást. Hallgatott. A két „okostóni” persze a „beszélgetés” elején elfelejtette megkérdezni, hogy egyedül tartózkodik-e a plébánián, és mivel most már ugyancsak előrehaladtak a beszélgetésben, reméltem, nem is kerül rá sor. Továbbra is csendben álltam az ablaknál, még a levegővételre is ügyeltem. Tragédiát éreztem a levegőben, és nem tudtam elejét lehet-e venni. A tragédiának ugyanis nem lehet elejét venni, ezért tragédia. Ahogy ezt a könyvespolcon álló Arisztotelész egyik munkája is megállapítja. De hát miképpen lehet egy ilyen, a titkosok számára szánalmas kis eseményből, mint az

E. páter után való érdeklődés, vagy egy templomszentelés, tragédia? Mi lehet az oka? Nem értettem.

A jellegzetesen erős, barátságosnak tűnni akaró, ugyanakkor utasító hang rátért erre is.

Van egy megoldás, közölte, de Y. atya erre nem felelt, valószínűleg csak kérdően nézett a hang tulajdonosára. A régi templomot le kell rombolni, robbant a nagy csendbe a bejelentés.

Hát erről van szó! Minden világossá vált.

Az új templomot csak akkor engedik átadni, ha a régit – sejthető, miféle elgondolásból – lerombolják. Igen, éreztetni kell a hatalmukat. Ne menjen ez csak olyan könnyen!

Azt kívánják, egyezzem bele a régi templomunk lerombolásába, kérdezte hitetlenkedve Y. atya.

Neeem, ön nem beleegyezni fog, hanem egyenesen kérni fogja ezt, hangzott félreérthetetlen hangnemben.

Nesze neked Arisztotelész! Itt van a fordulat. Sőt „A” fordulat. „a szereplő (tragikus hős) a nézővel együtt felismeri, hogy cselekedetei, szándékai nem megvalósíthatók, eddigi cselekvései, tettei értelmetlenek voltak vagy épp ellenkező hatást eredményeztek.”

Így lesz tehát egy szánalmas kis ügyből tragédia.

Y. atya életében ez lett az a pont, amikor felismerte, hogy szándéka az új templommal, annak átadásával, felszentelésével kapcsolatban megvalósíthatatlan. Legalábbis az ő számára.

Nem csodálkoztam, hogy erre nem tudott mit felelni. Mint említettem, nem volt gyáva ember, magyarságáért, hitéért börtönben is ült, sőt a kora miatt sem vártam, hogy gyáván fog reagálni. Tapasztalatból tudta, miként pofozták-verték meg nem egy sors- és rendtársát, de szerintem ez sem tántorította el. Inkább azt latolgatta, érdemes-e azzal foglalkoznia, hogy meggyőzze ezeket az embereket. Mert egy intelligens hitetlen számára is elviselhetetlen egy intelligens katolikus, de ezekkel az emberekkel, akiket csak tudatlanságuk jellege különbözteti meg gazdáiktól, különösen értelmetlen dolognak tűnt vitát nyitni.

Ha le akarják rombolni a templomot, arra pontos előírások vannak, szögezte le Y. atya. Fokozatosan, visszafelé haladva kell a régi és még régebbi korok emlékeit feltárni, restaurálni és tárolni.

Nem lesz itt semmiféle tárolás, vágott közbe a kérlelhetetlen hang. Felrobbantjuk, a köveket pedig az emberek felhasználhatják az építkezéseiken. Ennyi.

A pillanatnyi csendben én is elbúcsúztam a templomunktól. Ugyanolyan tehetetlennek éreztem magam, mint Y. atya. Vajon hogyan reagálnak majd a falubeliek a hírre? Vagy csak titokban bontják le minden bejelentés nélkül? Esetleg egy reggel robbanásra ébredünk, és tudomásul vesszük, hogy nincs régi templomunk?

Y. atya hallgatásából úgy ítéltem, nem írja alá a templom lebontásáról szóló kérvényt.

Gondolja meg, hangzott a vészjósló felszólítás, majd pillanatnyi, félelemkeltő várakozás után a verandaajtó csapódása és ez elrobogó autó motorzúgása vetett véget a jelenetnek.

A partit már nem fejeztük be. Sőt egyetlen más partit sem. Y. atya elnézést kért, sürgős elintéznivalója akadt, mondta udvariasan, így a hátsó ajtón kikarikáztam a székemmel és hazamentem.

Egész éjjel nem aludtam, a lehetséges „megoldásokon” törtem a fejem. Másnap én találtam rá. No, nem a megoldásra, hanem Y. atyára.

Az első, ami feltűnt, hogy a sakkasztal felett lógó Magritte-reprodukciót egy másik képre cserélte valaki. Poussin képének másolata az adott helyzetben bizarr értelmet kapott: *Et in Arcadia ego*. Árkádiában is ott vagyok, mondja a Halál.

Y. atya pedig ott ült a kép alatt, a sakkasztal mellett, ugyan úgy, mint azon a bizonyos fényképen, melyen önmagával sakkozik, igaz feje félrebillent, mintha azt jelezné, én léptem, ti most mit léptek? A kihívott orvos nem talált külsérelmi nyomot, természetes halál, állapította meg.

Én úgy éreztem, nem volt természetes ez a halál. Lehet csapdából való menekülésnek, és lehet a hatalom elleni nyertes játszmának is nevezni, de természetesnek semmiképp...